

BORTOM DEN HÄR VÄRLDEN

*Johannes Heldén har sedan poesidebuten för drygt femton år sedan utvecklat ett säreget konstnärskap som spänner över flera konstarter och framställningsformer. Idag, när så många ambitiösa såväl poeter som prosaister söker sig till sci-fi-genren framstår hans verk som en allt viktigare utgångspunkt för att förstå vår tid och vår tids litteratur. I veckan upplaga recenseras Johannes Heldéns nya diktsamling, *First Contact*, av Viktor Andersson.*

**Regndropparna splittras mot vindrutan, förvrider rumtiden.
Efter jorden (är byggandet av berättelser geografi).**

Så här kan dikt ur vår värld skriven om en annan värld se ut idag: som i Johannes Heldéns nya diktsamling *First Contact*. Jag öppnar det akvarellmålade omslaget med dess suggestiva elljus, eldflugor och märkliga dis, och liksom faller ner i en sparsam dikt med bara en handfull ord per sida först, i hög hastighet; det är som början på just ett regn, enstaka droppar som sen expanderar, splittrar sig och snart övergår i en skur av fragmentariska fraser, anteckningar och fotnoter. Jag faller från en torr eldhärjad vår, orolig och kamplysten, öppen för allt som kan teckna nyanser i klimatkrisens ödesmättade spleen.

Verket är en fiktiv dokumentation, en fortsättning på ett tecknande av en framtid som synts i flera av Heldéns diktverk, senast i *Astroekologi* (2016). I *First Contact* är vi först i ett rymdskepp och senare på en så kallad exo-planet där biologi och teknik samutvecklats, muterat och nu antar svindlande former. Den nya världen är alltså både rymdskepp och planet; stora delar av det beskrivna landskapet befinner sig inuti den gigantiska rymdfarkosten, ett

resultat av begreppet *uplift*, som lanserades i *Astroekologi* och där beskrevs som följer:

Landskapet upplyft /.../ och placerat i lastrummet på ett obemannat rymdskepp. Växtligheten sprider sig genom ventilationen, bildar skog, träskmark, fält, moln (skuggor).

Heldéns mångåriga frammanande av denna andra värld begränsar sig inte till poesin utan är intermedialt på ett helt grundläggande plan, en tjock överlappning av text, bildkonst, animationer och musik. Utöver att ha gett ut ett drygt dussin böcker (efter debuten *Burner* (2003) kan nämnas till exempel *Bug Bomb* (2007), *Science Fiction* (2010) och *Ljus* (2013)) har Heldén stått för en mängd installationer och utställningar, ofta interaktiva, samt medverkat på konstbiennaler både i Norden och internationellt. Det flermediala greppet präglar också diktsamlingarna. Dikterna i *Takträdgårdar* (2017) var till exempel inramade som uttolkningar av den ackompanjerande musik som sades vara fältinspelningar från år 2037. *Astroekologi* innehöll främst fotografier, också de fiktiva märken från en framtid. Den här gången är det istället måleriet som får ta plats på ett effektivt vis: världen är dis och nedsänkt atmosfär. Mörk, otydlig och undflyende. Återkommer gör också de flitiga och ofta explicita referenserna till populärkultur och, framför allt, en sci-fi- och fantasy-präglad estetik – musikstycken, låttexter, filmer och seriealbum trängs tätt. Dikten är stundtals kaotiskt fragmenterad, snabbt skiftande mellan vers och anteckning, re-medierade citat och fotnoter.

Denna teknik skapar en vilshenhet som präglar dikten – tillståndet bortom den här världen, och att vara mellan världar. Den är ett av de sätt på vilka en förhandling med tiden gör sig tydlig i *First Contact*. Den blir också en metod för att förnimma ett skrivande subjekt som håller på att upplösas på en plats där arkivet av den forna världen – vår värld – ännu är konsten och skriften, men också *stycken av värld* där hela landskap får plats på rymdskepp, och där dessa nya stycken av värld fungerar *som skrift*: de böjer och förändrar tiden och rummet. När decentraliseringen av det skrivande subjektet eller upplösandet av diktens medvetande drivs av den fragmentariska formen upplever jag den ibland som trött och inte särskilt skarp. (Längst tog Heldén nog detta i internetverket *Evolution* (2014), en algoritmstyrd dikt online.). Det finns också något utestängande och bekymmersamt suveränt i det att världens arkiv-blivande är nära förbundet med de fragmenterade kulturella hänvisningarna. Då kan dikterna kännas resonanslösa, som en solipsistisk AI som tjatrar på. Istället får diktsamlingen sin udd och styrka i det utforskande, det fantasifulla och förundrade:

Ur detta instabila tillstånd vi kallar nuet –

/.../

Vaknar ur djupsönnen

När jag analyserade ljudinspelningarna av motorn (Wyatt & Garner Solar Flare) som använts i interstellär drift sedan tidigt 50-tal upptäckte jag förändringar i det audiovisuella spektrat.

/.../

Dessa skiftningar (5 st) väckte tanken på hittills okända livsformer: ett slags sonora växter i ljudvågornas väv, med rotsystem som sträckte sig genom flera tidssediment samtidigt. Omöjliga att se med blotta ögat, men möjliga att visualisera med speciella filter efter att ljudvågorna dragits ut i tid.

Det här fantastiska elementet är särskilt påtagligt i den avslutande delen av diktsamlingen, "Fältguide till framtida planet", där vi får möta organismer som semi-intelligent mossa, hyperskivlingar och neo-kaprifol. Framför allt träffar beskrivningen av en slags "sländevarelse", en eldfluga: den lägger sig på bröstet hos diktens jag, blinkar till, och dör sen;

Jag höll varelsen i handflatan. Jag är ett virus från en annan planet. Det doftade multnad citrus, svartpeppar, oidentifierad spillning.

/.../

Jag la varsamt ifrån mig sländevarelsens kropp. Den hade släppt ifrån sig lysgula sporer i min handflata. Efter en sekunds tvekan slickade jag upp dem, och det smakade som ett jag mer avancerat än mitt.

Jag gillar allra bäst när Heldén skriver fram det sköra och det sorgsna på det här viset. I sådana stunder *lyssnar* han så i sitt skrivande, nära tystnaden, och jag tycker om att få höra den andra världen med honom.

**inget kvar att försvinna in i
(förslag på) mer avancerade existenser än min   innan
det tar slut
inväntar oroligt   framtida skyfall   tatueringar av
tassavtryck över
rymdskeppsritningar
ormbunkarna   vid fönstret
/.../
hypermedvetna?**

Det är som ett perfekt gränsland just invid avgrundens rand, nära språkets utslöcknande, där frågan om hur ett annat medvetande kan driva dikten inte besvaras av en automatiserad och kallt klingande AI, utan i förskjutningar och affekter. Det är också där som utforskningen av tiden verkligen sätter igång något. De sonora växterna är både

Före/efter: upplysta ljudsporer svävande,

fyller stilla rummen, alla tider samtidigt.

Mitt lyssnande med Heldén är en uppmärksamhet på det särskilda i den nya världen, men också ett ansvarstagande, att läsa med tidens olika skikt tagna i beaktning. Heldén ställer frågan på en ensam rad: "*hur lyssnar vi på den tid*

som varit, den tid som kommer?”. När denna undran är i spel är läsningen drabbande, dikterna laddade mellan tider, affektiva. Hur lyssnar jag? Från en allt varmare samtid där det inte går att läsa om tid, framtid eller någonting alls bortom jorden utan att höra flera tider samtidigt. På bokens försättsidor breder en målning av en försättsida ut sig, den är ljusst grön och liknar någon slags märklig lav. På laven står det med mycket liten text: ”The only thing that makes life possible is permanent, intolerable uncertainty: not knowing what comes next”, ett citat från den idoliserade sci-fi-författaren Ursula K. Le Guins verk *The Left Hand of Darkness* från 1969. Det är taget rakt ur en av de allra bästa passagerna i romanen, där frågor om intuition, tid och framtid sätts i spel, frågor om vad kunskap kan vara samt vilka frågor som är fel att ställa. Den ramar in tidsleken hos Heldén, men aktiveras mer direkt i en slags inverterad form. Han skriver

when was the last kör norrut in i Oregon time you felt konturerna that anything was possible kraschar i slowmotion your whole life självlysande in front of you

Det är skrivet rakt ur en värld där den för Le Guin grundläggande osäkerheten nu har bytts ut mot ödets förbannelse: ett liv i visshet om var planetens ständigt varmare temperaturer tar oss – bortom tröskelvärdena, vidare mot barbariet (djupare in i det, ska jag säga). Den förlamande vissheten är relativ: så mycket i tiden kommer fortfarande att vara öppet, möjligt, också i en värld där den globala uppvärmningen överstigit 1,5 grader. Det är bara det att så ofattbart mycket kommer att vara omöjligt att det möjliga kan förlora sin mening. Det är inte underligt att klimatkrisen ständigt riskerar att slå över i en absolut form där ödesmättnaden blir fullkomligt ohanterlig och förlamande. Galen. Det verkar vara i just denna form som den undertrycks och förnekas i det kollektiva medvetandet, vilket laddar den med mer öde, och så vidare... Fast ändå: det är just i kampen om rätten till en ännu öppen framtid som skolungdomar i Europa tagit till gatorna. Det måste också sägas att kampen om tiden för många går bortom schemat *stängd* respektive *öppen* tid: jag tänker på alla de människor i lägren vid den här kontinentens gränser vars framtid är både stängd och oviss, ryckt ur deras händer. Barbariet är redan här, som nationalism, bortträngning och våld i gränsernas namn.

Det är svårt att inte uppslukas fullständigt av fantasin om det singulära slutet. Men det kan alltså i själva verket aldrig bli absolut. Det kommer bestå (består redan) av fler slut, pågående slut, som inte vill upphöra; förstärkta gränsförättanden, mer lidande. Man skulle kunna invända mot Heldéns dikt att hans framtid är för långt borta, att dikten sällar sig till den del av den mörka ekologin som alltför lättvindigt bejakar slutet, som längtar efter skratten som kan klinga i den här civilisationens ruiner, efter den möjliga restens nya villkor. Sådana drag finns här, men slutet är i alla fall inte absolut, inte heller i gestaltningen. Fraserna är ofta avhuggna, men då antingen helt osentimentalt eller svävande och öppnande. Slutet på själva diktsamlingen är ett gott exempel på det senare:

de disiga gångvägarna   övervuxna

Boken får sitt slut i en uppluckrad fras som riktigt *hänger*, den upphäver nästan slutet, och som pekar ut en riktning, en väg. Den är svårnavigerad, på väg att stängas: kanske en påminnelse om vad som står på spel. För det är lite så det är att röra sig i Heldéns verk överlag: i ett landskap som håller på att växa igen och förlora sina konturer, men som fortfarande bär på läsbara spår, överraskningar och en tid som ännu går i djupled. Dikterna fastnar ibland i någon slags genrepose, och den fragmenterade formen kan som sagt kännas trött. Det närmar sig ibland solipsism och full automatisering, och kanske vill Heldén med detta frammana en slags längtan efter utslocknandet. Men för mig blir samlingen starkare, och politiskt och etiskt bärkraftig, i det att den fortfarande sätter igång en nyfikenhet på andra medvetandeformer och framför allt ett *arbete* med tiden. Denna laddning uppstår dock just i förhållande till den avlägsna framtidens drag av meningslöshet. Det möjliga har inte förlorat sin betydelse hos Heldén, men det är kanske inte långt borta. Ännu sträcker sig dikterna dock genom tiderna, som de sonora växterna, och öppnar upp för erfarenheter efter planeten jorden som återupprättar den, igen.

POESI

First Contact

Johannes Heldén

Albert Bonniers, 2019

Författarfoto: Martin Vallin